

Flersprogethed i limbo

Sidste år tog jeg til Graz for at deltage i et møde i *European Centre for Modern Languages / Centre Européen pour les Langues Vivantes (ECML)*. Centret blev grundlagt i 1995 af Europarådet og har i dag til opgave at promovere den sproglige og kulturelle mangfoldighed i Europa samt at være katalysator for styrkelsen af europæernes flersprogethed. Blandt velkomstbemærkningerne var en kommentar om, at Danmark ikke er medlem.

Danmarks manglende medlemskab kan ses som et af de mange udtryk for den status, flersprogethed har i Danmark i dag. Flersprogethed og repræsentationer af fremmede sprog var emnet for mit nyligt færdiggjorte ph.d.-projekt (Daryai-Hansen 2010). Gennem en analyse af 13 danske sprogpolitiske publikationer, publiceret mellem 2003 og marts 2008, belyser jeg i afhandlingen de tendenser, der manifesterer sig i den sprogpolitiske diskurs i dagens Danmark. I alt har jeg analyseret 1.940 danske diskurselementer, dvs. tekstfragmenter, der italesætter fremmede sprog, som jeg har sammenlignet med 1.154 tyske diskurselementer (for en diskussion af teksternes udvalg og deres sammenlignelighed se Daryai-Hansen 2010: 103-117). Analysen fokuserer på to spørgsmål: Hvilke sprog repræsenteres i diskurselementerne (repræsentationernes objekt), og hvordan repræsenteres de (repræsentationernes praksis)?

I det følgende vil jeg først belyse, hvilke muligheder flersprogethed har i Danmark i dag. Dette gør jeg ved at opridsse repræsentationernes objekt og praksis i den danske hegemoniske (her forstået som 'fremherskende') diskurs. Dernæst vil jeg perspektivere den danske diskurs ved at opsummere de tendenser, der manifesterer sig i Tyskland. Forskellene mellem de to lande afspejles i skolernes

PETRA DARYAI-HANSEN

Ph.d., Udenrigsministeriets Kompetencecenter
Institut for Interkulturel Kommunikation
og Ledelse, CBS
petradaryai@gmail.com

sprogudbud og kan ikke alene forklares ud fra de specifikke tyske forhold. For at give et eksempel: Tyskland er et af de lande, der støtter ECLM økonomisk og tager del i det udviklingsarbejde, centret koordinerer, men det gør 33 andre lande også, heriblandt så forskellige lande som Armenien, Cypern, Estland, Finland, Holland, Island, Norge, Schweiz og Sverige.

Engelsk – fremmedsproget i Danmark

Analysen viser, at det engelske sprog har en særstatus i den danske diskurs. Det er det sprog, der tales om, og det sprog, der fremstilles som nutidens og fremtidens sprog – dét fremtrædende, selvfølgelige, indlysende, uundgåelige og nødvendige fremmedsprog:

Da det er givet at vi i dette århundrede får mere engelsk i Danmark [...] (*Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik*, 2003).

[...] i takt med at engelsk bliver selvfølgeligt [...]. [...] engelsk, der selvsagt er og fremdeles vil være det første og vigtigste fremmedsprog. (*Fremtidens Sprogfag – vinduer mod en større verden*, 2003: 20, 32).

I en internationaliseringstid, som den vi lever i, er tiltagende brug af engelsk uundgåelig og nødvendig. (*Sprog på spil*, 2003: 50)

Diskursen om engelsk flettes sammen med en diskurs om økonomi, videnskab, uddannelse, mobilitet, globalisering og internationalisering. Engelsk promoveres som et sprog, der har en exceptionel, høj værdi på det danske arbejds- og uddannelsesmarked, og som et sprog, der skal læres, mere præcist som det fremmedsprog, danskerne allerede nu taler bedre end andre, men stadigvæk ikke godt nok. Begreberne internationalisering, globalisering og fremmedsprog indsnævres og ligestilles med engelsk. Verden er engelsk, og engelsk er fremmedsproget.

Engelsk er et sprog, som på den ene side promoveres ihærdigt, og på den anden side – på grund af dets høje markedsværdi – kendetegnes som konkurrent til nationalsproget dansk. Der plæderes for en parallelsproglighed, dvs. en tosprogethed, engelsk ved siden af dansk. I begrebet om parallelsproglighed repræsenteres engelsk som en konkurrent, der samtidig promoveres eftertrykkeligt og dette på bekostning af alle andre fremmede sprog, der ekskluderes i begrebet:

I Danmark er der vedtaget en politik om parallelsproglighed, dvs., at man ikke skal vælge mellem dansk og engelsk, men beherske begge dele. (*Almen sprogforståelse – STX, Undervisningsvejledning*, 2006: 18)

Der manifesterer sig ingen moddiskurs til denne diskurs om det engelske sprog. Alle de analyserede publikationer bekræfter det engelske sprogs særstatus:

Det engelske sprogs særstatus som universelt kommunikationsmiddel er uomtvistelig. Det er vores primære kontaktsprog. (*Nyt fra Sprognævnet 1*, 2008)

Indvandrersprog som ‘ikke-dansk’, ‘ikke-fremmedsprog’ og ‘ikke-sprog’

Ud over denne første danske diskurs om tosprogethed findes der en anden central diskurs om tosprogethed, hvor dansk modstilles indvandrersprog. Indvandrersprogenes repræsentation står i diametral modsætning til engelsk. Der skelnes skarpt mellem indvandrersprogene og fremmedsprogene, og det er de eneste sprog, der repræsenteres diskriminerende, f.eks. i et diskurselement som det følgende: »Der er ikke enighed om værdien af at fastholde og udvikle modersmålet hos dem, der ikke har dansk som hjemmesprog [...]« (*Sprog på spil*, 2003: 59). Mens engelsk fremstilles som en konkurrent, der ønskes ligestillet med det danske sprog, kendetegnes indvandrersprogene ved at være sprog, der er underordnet nationalsproget. F.eks. bygger et centralt argument for modersmålsundervisningen i kilde-materialet alene på tankegangen om, at det – måske – er nødvendigt at lære indvandrersprog for at lære dansk. Antagelsen om, at disse sprog repræsenterer en værdi for den enkelte og det danske samfund, er i disse argumentationer derimod ganske fraværende.

I modsætning til engelsk repræsenteres indvandrersprogene sjældent ved deres navn, men underordnes samlebetegnelsen ‘indvandrersprog’. Herved fremstår disse sprog som en gruppe, der står i en dualisme til dansk – hvilket også antydes gennem begrebet ‘tosproget’, i modsætning til begrebet ‘flersproget’. Hvilket indvandrersprog, man taler, og om man taler mere end et sprog, er uden betydning, fordi det fremstilles som et problem og ikke som en ressource at være tosproget og ikke etsproget.

I modsætning til den første, positive og additive form for tosprogethed, dansk og engelsk, repræsenteres den anden form for tosprogethed subtraktivt. Indvandrersprogene inkluderes i Bour-

dieus (1982) terminologi ikke som legitime sprog ved siden af dansk, men kendetegnes som illegitime sprog og negativ kapital på det sproglige marked. De præsenteres i form af negationer som 'ikke-fremmedsprog' og 'ikke-dansk'. Endelig ligestilles deres brugeres sproglige kompetencer med et 'ikke-sprog', idet fokus udelukkende lægges på det sprog, disse brugere angiveligt ikke behersker (dansk), uden at der gøres rede for, hvilke sprog der er en del af deres sproglige kompetence. Den empirisk påviselige flersprogethed, disse danske medborgere råder over, undermineres altså tydeligt i den danske diskurs.

De andre (relevante) sprog

Min analyse bekræfter forskernes vurdering af, at der findes en skarp hegemonisk hierarkisering mellem sprogene i nutidens Danmark, hvor engelsk står øverst og indvandrersprogene nederst (se f.eks. Holmen/Normann Jørgensen 2000: 86; Lund/Risager 2001: 6; Risager 2005: 4). Dansk placeres i midten, som Holmen og Normann Jørgensen skriver, »måske lige under engelsk, måske med fransk i midten. Alle andre sprog, der bruges, kan placeres på denne skala« (2000: 86). Ifølge Lund og Risager placeres dansk lige over »de øvrige fremmedsprog, som der er udstrakt undervisning i: tysk, fransk, spansk m.v.« (2001: 6).

Begreberne 'øvrige fremmedsprog' og 'alle andre sprog' rummer hele den sproglige mangfoldighed. »De andre sprog er«, som Karen Sonne Jakobsen skriver, »andre sprog end engelsk« (2001: 22). Holmen/Normann Jørgensen nævner fransk, Lund/Risager derudover tysk og spansk. Yderligere sprog, som f.eks. EU-sprogene, de klassiske sprog, de nordiske sprog og store sprog som f.eks. bengali, hindi og russisk, indgår ikke i denne hierarkisering.

Min empiri viser, at de såkaldte 'andre sprog' *de facto* er enten ikke-eksisterende eller irrelevante i den danske sproglige hierarkisering. Der sættes, i modsætning til ved indvandrersprogene, ikke eksplicit spørgsmålstejn ved deres betydning, og de præsenteres til dels som fremmedsprog. Men disse sprog underordnes, i modsætning til engelsk, primært de abstrakte betegnelser 'øvrige fremmedsprog', 'en række andre sprog', eller eksplicit 'andre sprog end engelsk' og 'andre sprog end engelsk og dansk'. Derigennem repræsenteres 'de andre sprog' som én sproggruppe, der primært konkretiseres ved deres negation, nemlig ved at være 'ikke-engelsk'. Det følgende eksempel viser, at nogle af disse sprog ikke kun præsenteres som 'andre', men som 'andre relevante sprog':

Hvis dansk fortsat skal kunne bruges i fagligt krævende sammenhænge, er der behov for en parallelsproglighed i såvel forskningen som undervisningen. Der er behov for en strategi, hvor dansk styrkes, uden at engelsk eller andre relevante fremmedsprog nedprioriteres.

(*Sprogpolitisk redegørelse*, 2004:5)

Mens engelsk nævnes eksplicit, og en parallelsproglighed derigennem er sprogpolitisk implementerbar, konkretiseres 'de andre relevante fremmedsprog' ikke. Det fremgår hverken, hvilke fremmedsprog der anerkendes som relevante, eller hvorfor de tildeles dette prædikat. Forskellen begrænser sig derigennem til, at disse sprog indrømmes en principiel form for relevans.

Yderst få sprog nævnes ved deres navn. Der findes ifølge Gordon (2009) i dag på verdensplan 6.909 sproglige varieteter, der kategoriseres som sprog. Ud af disse 6.909 sprog er der kun 31 sprog repræsenteret i de 1.940 danske diskurselementer, og ud af disse 31 sprog tematiseres der kun syv sprog i mere end 1% af diskurselementerne: Ud over engelsk, der er omnipræsent, er der to centralskandinaviske sprog, norsk og svensk, to europæiske sprog, fransk og tysk, og to klassiske sprog, latin og oldgræsk. Disse sprog omtales signifikant sjældnere end engelsk, og det er påfaldende, at deres repræsentation, ligesom den abstrakte betegnelse 'andre (relevante) sprog', flettes sammen med diskursen om det engelske sprog.

Analysen viser, at 'de andre sprog' primært er interessante, når de har en funktion i konkurrencen med det engelske sprog: a) Når de, som latin, græsk og tysk, repræsenteres som fortidens sprog og igennem dette sproghistoriske perspektiv styrker bevidstheden om det danske sprog; b) når de som de centralskandinaviske sprog er allierede i kampen mod det engelske sprog; eller c) når de som fransk eller polsk er genstand for en inspirerende sprogpolitik vendt mod det engelske sprog.

Sammenligning med Tyskland og opsummering

I modsætning til Danmark fremmer den fremherskende tyske diskurs flersprogethed (se Daryai-Hansen 2010: 230-281). Den sætter sproglig mangfoldighed, her primært den europæiske, i toppen af det sproglige hierarki. Udgangspunktet er, at andre sprog ikke må diskrimineres, samt at den sproglige og kulturelle mangfoldighed er en ressource: »Andere Sprachen und Kulturen bieten ein großes Potential« (Pressemeddelelse, *Deutscher Bundestag*, 2007). Den tyske

tankegang om flersprogethed er additiv. Således plæderer f.eks. *Deutscher Sprachrat* – i tråd med EU-anbefalinger – for en flersprogethed, dvs. for kundskaber i to europæiske fremmedsprog plus læse- og lytteforståelse i yderligere sprog:

Ziel ist die mündliche und schriftliche Handlungsfähigkeit möglichst vieler Deutscher in zwei europäischen Fremdsprachen sowie Lesekompetenz und Hörverständnis in weiteren Sprachen. Nachbarschaftssprachen sollen im schulischen Sprachenangebot besonders berücksichtigt werden. (*Deutscher Sprachrat, Ziele und Aufgaben*, 2003)

Indvandrersprogene repræsenteres som en del af den promoverede sproglige mangfoldighed og som fremmedsprog, der skal læres af minoritets- og majoritetslever. I modsætning til den danske diskurs bygger diskursen i Tyskland på forskningsresultater og underbygges statistisk. Derigennem konkluderes bl.a., at modersmålsundervisningen ud over at påvirke indlæringen af tysk også styrker elevernes metalingvistiske kompetencer og generelle kognitive udvikling, samt ikke mindst at denne undervisning fremmer flersprogethed i samfundet som helhed.

Den fremherskende danske sprogpolitiske diskurs opererer yderst sjældent med et flersprogethedsbegreb. Som jeg har redegjort for, står to stærkt ideologiske diskurser om tosprogethed i centrum: den om engelsk og den om indvandrersprog. Diskursen om indvandrersprog er den eneste mere omfattende diskurs om fremmede sprog, der fremstilles uafhængigt af diskursen om engelsk. Den danske diskurs præges af en yderst positiv repræsentation af det engelske sprog og to negative repræsentationer: indvandrersprogene, der kendetegnes ved at være 'ikke-dansk' og 'ikke-fremmedsprog', og de irrelevante andre (relevante) fremmedsprog, der er 'ikke-engelsk'. Den danske diskurs bygger altså – i sprogforskeren Michel Candeliers terminologi – på en dansk-engelsk 'bi-etnocentrisme' (Candelier 2003: 347) og er fanget i dikotomier og negationer, vagheder og diskrimineringer, der modvirker muligheden for en flersprogethed i Danmark.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1982): *Ce que parler veut dire: l'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.
- Candelier, Michel (2003): »Sprachen- und Kulturenviefalt in der Grundschule – Evlang: ein Beitrag zur Verwirklichung von Zielen der europäischen Sprachenpolitik«. I Rüdiger Ahrens (ed.): *Europäische Sprachenpolitik – European Language Policy*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, s. 347-357.
- Daryai-Hansen, Petra (2010): *Begegnungen mit fremden Sprachen. Sprachliche Hierarchien im sprachpolitischen Diskurs im Dänemark und Deutschland der Gegenwart*. Ph.d.-afhandling, Institut for Kultur og Identitet, RUC.
- Gordon, Raymond G. (2009) (ed.): *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas, Tex.: SIL International.
- Holmen, Anne / Normann Jørgensen, Jens (2000): »Har vi en dansk sprogpolitik? Om holdninger til sproglig mangfoldighed i Danmark«. I Anne Holmen & Jens Normann Jørgensen (2000) (ed.): *Sprogs status i Danmark år 2011*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet, s. 75-90.
- Jakobsen, Karen Sonne (2001): »De andre sprog – om sprogvvalg og sproguddannelser«. I: *Sprogforum. Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik*, vol. 7, nr. 19 (2001). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, s. 22-28.
- Lund, Karen / Risager, Karen (2001): »Dansk i midten«. I: *Sprogforum*, vol. 7, nr. 19 (2001). København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag, s. 4-8.
- Risager, Karen (2005): »Sproglige eksklusionshierarkier – de hundrede sprogs betydning«. I: *Fra Minoritetsstudiers værksted nr. 2*. København: Københavns Universitet, s. 1-21.